

Commentaar uit het Wetenschappelijk Instituut

Het Verenigd Europa en de nationale staat

Het ideaal van een verenigd Europa komt weer ietsje dichterbij. De totstandkoming van de Europese Akte, het akkoord van Brussel, het toewerken naar een Europa zonder binnengrenzen brachten en brengen nieuwe impulsen in deze richting. Het lijkt wel of juist in deze tijd velen de angst om het hart slaat: De nationale identiteit mag niet verloren gaan! Europa mag geen smeltkroes worden! Het huis van Oranje loopt gevaar! Ook in het CDA wordt deze vrees geuit. En kandidaten zeggen geruststellend in de verkiezingscampagne: Europa 1992 zal niet ten koste gaan van de Nederlandse identiteit. De nationale cultuur is het behouden waard. Niemand durft er eigenlijk voor uit te komen dat het voor christen-democraten toch echt wél de bedoeling is dat Nederland deelstaat wordt in een Verenigde Staten van Europa. Het is niet meer dan eerlijk om gewoon, tussen alle electorale overwegingen in, nog eens vast te stellen wat onze idealen ook al weer waren. Dat kan des te duidelijker worden gemaakt aan de hand van een bespreking van het in oktober 1988 uitgekomen 'Nederland in Europa: deelstaat of vrij koninkrijk' van de Groen van Prinstererstichting, het wetenschappelijk bureau van het GPV.

Nedergaullisme

Het was met name de toenmalige Franse

president Charles de Gaulle die de nationale staat aanriep. Hem stond een Europa van vrije naties voor ogen. Zonder supranationale structuren, maar wél met een dominante positie van Frankrijk. De natie als hoogste vorm van publieke gemeenschapsvorming stond voor De Gaulle centraal. Hij wist het Europese integratieproces ernstig te bemoeilijken. In de aanloop naar 1992 wordt ook in Nederland de natie weer aangeroepen. Het duidelijkst hierin zijn de kleine protestantse partijen SGP, RPF en GPV. Zij hechten grote waarde aan de Nederlandse natie, die een christelijk of protestants karakter zou dragen en dus beschermd zou moeten worden tegen het eurofederalisme. Deze vorm van 'nedergaullisme' is ook in het CDA vertegenwoordigd. Het GPV wil in zijn eerdere genoemde rapport aan de ene kant nationalisme verwerpen dat de waarde en het belang van de nationale staat verabsoluteert. Daarin zou groeps-egoïsme overheersen; de overtuiging dat de eigen natie superioriteit bezit en daardoor recht heeft op een dominante positie. Het GPV stelt daar aan de andere kant een christelijk-nationale visie tegenover: Het waardeert de verscheidenheid van staten, met verschillende culturele identiteiten. 'Een gewenst politiek beleid houdt rekening met de gegroeide werkelijkheid. Voor Europa betekent dat, dat de politiek

moet aansluiten bij de bestaande verscheidenheid van volken. Vanuit die verscheidenheid kunnen de nodige vormen van samenwerking worden gevonden . . . In de diversiteit van culturen zien we iets van de grootheid van Gods rijke schepping. Deze in een smeltkroes doen verdwijnen is praktisch onlogisch en principieel onjuist.¹

Europese eenwording wijst het GPV op grond van deze redenering dan ook af. Het wenst niet verder te gaan dan samenwerking tussen zelfstandige staten. Want typische Nederlandse 'christelijk-nationale steunpunten' moeten behouden blijven: de evenredige vertegenwoordiging, het huis van Oranje, de rechten van minderheden ten opzichte van de overheid.² De federale idee is, volgens het rapport, theoretisch en achterhaald. Nederland moet het vetorecht in de EG-ministerraad handhaven. De bevoegdheden van de Europese Commissie mogen niet worden uitgebreid. In het Europese Parlement moeten de leden zich weer per land presenteren, in plaats van op grond van hun politieke opvattingen. Nederland moet, los van de Europese Politieke Samenwerking, een eigen beleid kunnen blijven voeren. Wat het GPV wil is behouden. Behou-

wil tegenhouden, remmen waar zich nieuwe mogelijkheden aandienen.

Vooruitgang

In de christen-democratische opvattingen is politiek niet alleen het behouden van het waardevolle, maar vooral ook vooruitgang naar de norm van de gerechtigheid en ten behoeve van de waardigheid van de mens. Volgens het Program van Uitgangspunten streeft het CDA naar een verenigd Europa dat op basis van democratische besluitvorming zijn verantwoordelijkheid in de wereld wil en kan dragen. De eenwording van Europa is geen doel in zichzelf, maar is gericht op de mogelijkheden daardoor meer recht te doen aan de beginselen van een internationale rechtsorde en van een goed rentmeesterschap over de schaarse bronnen van deze wereld. Juist door de overwaarding van de nationale staat hebben de negentiende en de twintigste eeuw in Europa ongekend verwoestende oorlogen te zien gegeven. Enige ordening aan te brengen in de wirwar van staten en hun nationale belangen in datzelfde Europa is een zeer wezenlijke bijdrage aan een rechtvaardige vrede in de wereld. Dialoog heeft de krijg vervangen; openheid en begrip zijn meer en meer in de plaats gekomen van wantrouwen en vooroordelen; het is wat meer gebruik geworden hulpbronnen te delen in plaats van op elkaar te veroveren. Nationale grootheden zijn gerelateerd aan gemeenschappelijke doeleinden. Dat alles is al een grote verworvenheid. De Bijbelse opdracht vraagt het ideaal vast te houden en verder te bouwen op wat reeds tot stand is gekomen.

Vandaar dat de christen-democraten in Europa er, sinds de eerste jaren van de eenwording, duidelijk voor uitkomen dat zij streven naar een Verenigde Staten van Europa. Een federatie met eigen bestuursorganen boven de nationale staten. Het

Het GPV wil alleen maar behouden, remmen en tegenhouden.

den de Nederlandse cultuur, omdat die door de Bijbel is gestempeld. Behouden de politieke zelfstandigheid. En het GPV

1. *Nederland in Europa: deelstaat of vrij Koninkrijk*, uitg. Groen van Prinstererstichting (Barneveld 1988) 39/43.

2. *Ibidem*, 47.

actieprogramma 1989-1994 van het CDA en de Europese Volkspartij spreekt uit te streven naar politieke eenwording en een pluriforme samenleving voor het einde van deze eeuw. Het Europese Parlement moet volwaardige controlerende en medewetgevende bevoegdheden krijgen en gekozen worden op basis van een uniforme kieswet. De Raad van Ministers moet zich ontwikkelen tot een 'Kamer der Staten', een soort senaat dus. De Europese Commissie moet steeds meer de regering worden van de EG, met een eigen belastingbevoegdheid. Daarnaast pleiten de Europese christen-democraten onder andere voor een economische en monetaire unie, een Europese Centrale Bank, verdubbeling van de gelden ten behoeve van de ontwikkeling van meer achtergebleven regionen. De verscheidenheid van de Europese culturen moet tot haar recht kunnen blijven komen. De federale ideeën die achter de Europese Defensiegemeenschap zaten, achter de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, de Europese Economische Gemeenschap en Euratom, zijn weliswaar nog lang niet gerealiseerd, maar hebben hun waarde wel behouden.

De norm van de gerechtigheid verlangt dat ook de Europese overheid er toe bijdraagt dat de mens als sociaal verantwoordelijk persoon tot zijn of haar recht kan komen. Naar buiten toe betekent dat, dat de Verenigde Staten van Europa een actief mensenrechtenbeleid zal moeten voeren, en voorop zal lopen met ontwikkelingssamenwerking. Het beschermen van de internationale rechtsorde houdt in dat ook het veiligheidsbeleid eens tot de taken zal moeten horen. Het grensoverschrijdend karakter van de milieuproblematiek vraagt eveneens om een aanpak op – tenminste – Europees niveau. Een rechtvaardige overheid bevordert de vorming van krachtige maatschappelijke organisaties, waarin mensen op basis van solidariteit en rentmeesterschap verantwoordelijkheidsgevoel voor elkaar ervaren. Aldus kan een

pluriforme samenleving ontstaan van verantwoordelijke personen, ook op het niveau van de EG. Organisaties die beantwoorden aan de levensbeschouwelijke en culturele beleving van hun aanhangers moeten ook in een verenigd Europa gerespecteerd en gestimuleerd worden. Zo kunnen gemeenschappen gevormd en verder ontwikkeld worden waarin de taal, de waardenpatronen, het geloof van groepen mensen gevormd worden. Zij zullen allen aanspraak moeten kunnen maken op gelijke rechten. Die gemeenschappen hoeven niet samen te vallen met de staatsgrenzen, maar zullen zich er soms niets van aantrekken.

Nederland de norm

Zeker het GPV, maar ook velen in het CDA, stellen die cultuurgemeenschappen gelijk aan de nationale staat. Analoog aan de opvattingen van De Gaulle: nationale staten zijn de bepalende identiteiten in de internationale politiek. Het GPV schrijft het ontstaan van de verschillende naties in Europa toe aan de Reformatie. Het principe '*Cuius regio eius religio*' wordt met kennelijke instemming genoemd. De Reformatie bracht godsdienstvrijheid en scheiding van kerk en staat.³ In de protestantse landen groeide de nationaal-culturele identiteit, aldus de Groen van Prinstererstichting, rondom de in de volkstalen vertaalde Bijbel. De Nederlandse Geloofsbelijdenis heeft een zwaar stempel gedrukt op de Nederlandse cultuur. Er is daardoor dan ook geen uniforme Europese cultuur ontwikkeld, maar een grote gevarieerdheid aan staten en staatjes. Het wetenschappelijk bureau van het GPV wil nationalisme, in de zin van het toekennen van een meerwaarde aan de eigen natie, vermijden, maar het ontkomt er zelf bepaald niet aan: 'De staatkundige identiteit van ons land is oorspronkelijk gevormd rond het diep in het mensenleven ingrijpende thema van het

3. *Ibidem*, 130.

leven met de bijbel en de verdraagzaamheid. Juist omdat op deze wijze – waarin wij Gods leiding met dankbaarheid erkennen – onze politieke zeden zijn gestempeld, kon in het verleden meer dan in veel genabuurde landen het gevaarlijke virus van communisme en fascisme worden weerstaan'.⁴ De grote historicus Rogier heeft geschreven dat het de taak is van historici te trachten de achterliggende beweegredenen van mensen in hun tijd te achterhalen. Gods raadsbesluiten zouden echter voor de mens, ook voor de geschiedsvorser, verborgen blijven. Niet echter voor het GPV, dat Gods hand gaarne dáár erkent waar de superioriteit van de eigen natie getoond kan worden.

De Europese Gemeenschap, en daarmee de andere landen, worden van minder allooi geacht, door de Groen van Prinstesterstichting. Daar overheerst het materialisme. Zelfs het nationalisme zèlf in de andere landen is van mindere kwaliteit dan het GPV-streven om de Nederlandse natie in stand te houden. Dat is, volgens het GPV-bureau, namelijk slechts 'het revolutionaire nationalisme dat Napoleon inspireerde en later Von Bismarck en Hitler'.⁵ Het zou in dit kader te ver voeren om nader in te gaan op de vraag of verdraagzaamheid ten opzichte van religieuze minderheden in de Nederlanden na de Reformatie wel te danken was aan het protestantisme. Artikel 36 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis wijst althans in een andere richting. Het protestantisme in Engeland, Schotland en de Scandinavische landen leidde tot bloedige onderdrukking van katholieken. Het protestantisme in Pruisen wist geen weerstand te bieden aan neigingen tot nationalisme en totalitarisme.

Angst voor Rome

Het vermoeden rijst dat in GPV-kring niet zo zeer de vrees aanwezig is voor het materialisme van de Europese Gemeenschap als wel de angst voor Rome. Hoe moet anders de volgende passage uitge-

legd worden? 'Met de uitbreiding van de EG met Spanje en Portugal en daaruit voortvloeiende verschuiving van het centrum van de Europese politiek naar het zuiden krijgt het culturele argument ook een rooms-katholieke kleur. Ook dat moet tot voorzichtigheid roepen, aangezien door de eeuwen heen in het "protestantse Noorden" de godsdienstige tolerantie aanzienlijk wortel heeft geschoten en een beroep op de Bijbel in politieke en maatschappelijke zaken meer is ingeburgerd zonder dat dit gepaard ging met een kerkelijk-hiërarchische goedkeuringsparaaf.'⁶ Niet alleen gaat de toekenning van meerwaarde van de eigen cultuur hier zover dat het 'Noorden' met een hoofdletter en het 'zuiden' met een kleine letter geschreven wordt. Maar het getuigt onmiskenbaar van nationalisme om vol te houden dat alleen in het 'Noorden' het ware licht geschenen heeft, en dat in het 'zuiden' een minder soort christendom (de Roomschen) heerst. Waren het dan niet Spanje en Portugal die in een *Réconquista* van zo'n zevenhonderd jaar het Europese continent voor het christelijk geloof hebben weten te behouden? Werd niet vanuit Spanje, nu bijna 500 jaar geleden, een heel nieuw werelddeel ontdekt en voor het christelijk geloof gewonnen? Is niet de kerstening van de halve wereld zo'n beetje te danken aan Spaanse en Portugese ontdekkingsreizigers?

Goed, afkeer van Europese eenwording uit angst voor 'Rome' kan dan nog worden toegeschreven aan rechts-protestantse blikvernuwning. Maar de Bijbelse motivatie achter de bezwaren van het GPV tegen het wegvallen van de Europese binnengrenzen is wel met heel veel moeite te ontdekken: Het vrije verkeer van personen heeft het gevaar in zich van extra ruimte voor criminelen; het beheersen van grote stromen asielzoekers wordt moeilijker; het kan leiden tot een grotere

4. *Ibidem*, 125.

5. *Ibidem*, 55.

6. *Ibidem*, 130.

mate van vrijheid van vestiging in andere lidstaten van werklozen of arbeidsongeschikten.⁷ Erger nog: waar de Europese eenwording economisch gewin in het vooruitzicht stelt, blijkt het GPV-vlees zwak: 'Met het badwater, namelijk het Verenigd Europa, willen wij het kind, namelijk de economische voordelen . . . niet weggooien.'⁸ Hebben is hebben en krijgen is de kunst.

Smeltkroes

Gelukkig voor Nederland is Europa altijd al een smeltkroes van ideeën en culturen geweest. Anders hadden we hier nooit gehoord van die hervormers uit Frankrijk, Zwitserland, en Duitsland. Anders had Groen van Prinsterer nooit kunnen schrijven over de Franse Revolutie. Nederland met zijn veelvormigheid aan levensverzuivingen en culturen is daar zelf een produkt van. En dat geldt voor alle Europese landen. Er is wel degelijk herkenbare, door het christendom zwaar gestempelde, Europese cultuur. Het GPV schrijft terecht dat de Verenigde Staten en Canada daarin delen. Inderdaad, vandaar dat de Verenigde Staten de Europese eenwording sterk gestimuleerd heeft. Er zijn dan ook geen principiële argumenten tegen het lidmaatschap van de Verenigde Staten en Canada van de Europese Gemeenschap. Hooguit geografische. Het eigene van Nederland en van Europa zijn de culturele en levensbeschouwelijke ver-

schillen, tussen de staten, binnen de staten en over de grenzen van de staten heen. Die staten, die 'nationaal' worden genoemd zijn het produkt van wisselende historische ontwikkelingen, oorlogen, krachtverhoudingen, geografische barrières. En in het produkt daarvan is niet zo een-twee-drie Gods hand te ontdekken. Van de gevormde grenzen kan dan ook geen normatieve betekenis uitgaan. Vaak lopen ze immers dwars door gebieden heen met één bepaalde cultuur of godsdienst. Soms worden regionen binnen grenzen gehouden, die op grond van taal ergens anders bijhoren. Vanuit de hoofdsteden van de 'nationale staten' is de sterkste cultuur, de sterkste taal, het sterkste geloof verspreid over het gebied binnen de grenzen. Historici sloten zich aan bij de dominante groep en creëerden nationale geschiedenissen. Nationale bureaucratieën bevorderden de dominantie vanuit de hoofdstad, evenals staatshoofden en monarchieën trouwens.

De norm van de gerechtigheid vraagt dat de vele minderheden hun taal, hun cultuur, hun geloof moeten kunnen beleven en tot gelding brengen. Een Verenigde Staten van Europa kan daarin van onschatbare waarde zijn. Bijvoorbeeld doordat de Europese overheid in betekenis zou toenemen en nationale overheden aan macht zouden inboeten. Die nationale staat is ook maar een recent bouwsel. Dat zou ten goede komen aan grotere vrijheid van godsdienst en cultuur: voor Schotland en Wales ten opzichte van Londen; voor Frans Vlaanderen en Elzas-Lotharingen ten opzichte van Parijs; voor Catalonië of Baskenland ten opzichte van Madrid; voor Friesland ten opzichte van Den Haag. De protestanten in Frankrijk zijn alleen maar gebaat bij het wegvallen van de grenzen, vanwege grotere contactmogelijkheden met hun Duitse of Nederlandse broeders. Het creëren van Europese kerkelijke organisaties kan een stimulans zijn voor de pro-

7. *Ibidem*, 127.

8. *Ibidem*, 124.

Van de staatsgrenzen in Europa kan geen normatieve betekenis uitgaan.

testantse kerken in landen waar zij in de minderheid zijn. Andersom geldt dit ook voor katholieke organisaties. In het algemeen zou dit ook opgaan voor mosliminstellingen in Europa. Waarom niet eens gedacht aan een Europees omroepbestel dat aan die geestelijke verscheidenheid recht doet?

Rechtvaardig Europa

Europa ligt open, als een veld om te bewerken. Wie meent dat de Bijbel aanspoort tot politieke en sociale actie zal zich niet angstig terugtrekken in zijn nationale burchtje. Integendeel, die voelt zich uitgedaagd om er een rechtvaardig Europa van te maken, waarin de mens in zijn talrijke gemeenschappen tot zijn recht kan komen. Dat vraagt om de vorming van or-

ganisaties en samenwerkingsverbanden over de grenzen heen. Voor de politiek betekent dat, dat de Europese overheid, die nu reeds in de kern aanwezig is, meer voldoet aan de normen van de politieke gerechtigheid. Dat wil zeggen dat zij het recht dient, intern en naar buiten, en dat zij waar nodig effectief gezag kan uitoefenen en dat zij democratisch is van opzet. De vorming van de Verenigde Staten van Europa is wat dat betreft wel het minste dat van de politiek verwacht mag worden.

Th.B.

